

[Arhitekta Danilo Dangubić za Gradnju](#)

[Intervju](#)

Arhitekta Danilo Dangubić: Nismo margina

[Snežana Ristić](#), 29.12.2022.

16 min za čitanje

Razgovaramo o natur betonu, zaštiti starih zdanja i gradnji van Beograda, ali i o jugoslovenskom modernizmu i o stanju u kome se danas nalazi naša arhitektura.

Arhitekta [Danilo Dangubić](#) ima zanimljivu biografiju. Devedesetih je otišao na školovanje u inostranstvo. Tamo je diplomirao, sticao iskustvo i onda se vratio. Osnovao je biro [Danilo Dangubic Architects](#) i kaže da mu je bolje nego da je ostao u Londonu.

Neposredno pred objavljivanje ovog teksta stigla je vest da je stambeno-poslovni objekat Central u Pančevu dobio [godišnju nagradu Aleksej Brkić](#) za realizovano delo. Ista kuća bila je ove jeseni u našoj u selekciji za [Nagradu Piranezi](#) na [Piranskim danima arhitekture](#) u Sloveniji.

Razgovor sa Danilom počeli smo upravo od te kuće u njegovom rodnom [Pančevu](#).

Pročitajte još na [Gradnja.rs](#):

- [Timotej Jevšenak: Borba za arhitekturu od Vardara do Triglava](#)
- [Vladimir Lojanica: Najodgovorniji zadatak arhitekta je rezultat koji daje u novoj sredini](#)

Zgrada Central u Pančevu; Foto: Danilo Dangubic Architects

U dobrom društvu

„Ta informacija nas je iznenadila. Nismo znali kako funkcioniše izbor za Piranske dane arhitekture, ni kako se biraju radovi koji konkurišu za Nagradu Piranezi. Preko [ASAP-a](#) je došao poziv za učešće biroa iz Srbije. Prijavili smo se, i drago mi je da nas je izabrao [Andrej Strehovec](#), selektor za Srbiju. U dobrom smo društvu. Central je stambeno poslovni objekat u samom centru Pančeva, u ulici u kojoj se smenjuju objekti secesije sa objektima iz svih etapa moderne. Zanimljiv mi je kapacitet grada koji može da podnese takav spoj secesije i brutalističke arhitekture“ – kaže na početku razgovora Dangubić.

Mislite otkrivenog betona...

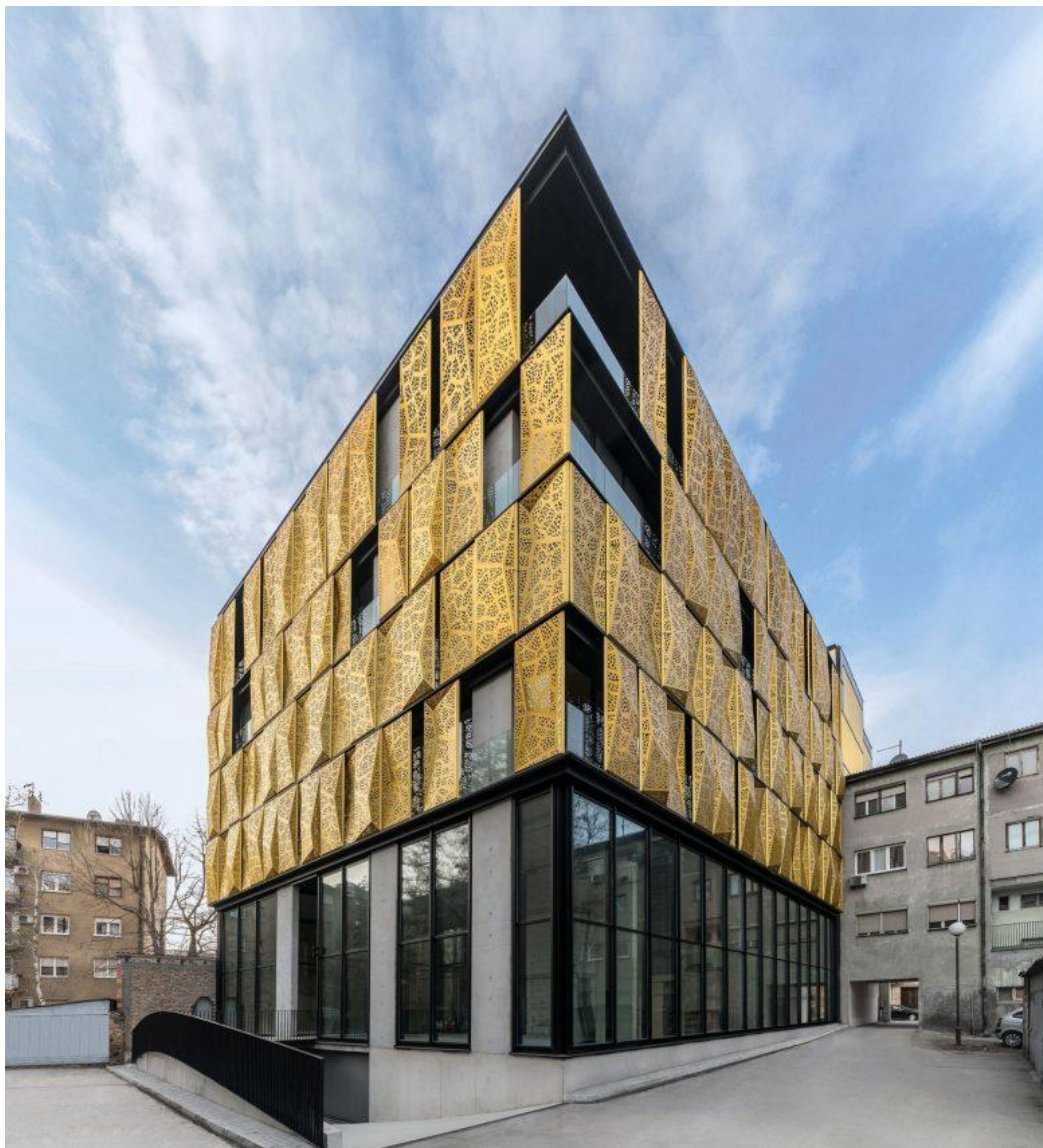
Tako je, otkrivenog betona, kojeg ima u toj ulici... Poigrali smo se na tu temu, i dali svoju interpretaciju, odnosno kako izgleda prefabrikacija danas, kako izgleda beton danas, kako možemo da ga izvedemo u odnosu na pedesete i šezdesete godine prošlog veka.

Insistirali smo na perfekciji i visokom kvalitetu i zbog toga ni jedan stub nismo morali da rušimo.

Kada se govori o građenju u betonu vrlo često se govori o perfekciji izrade, a da bi se to postiglo, zid se ruši dok se ne dobije traženi kvalitet. Kakav je kvalitet naših građevinskih radova?

U poslednje vreme, sa građevinskim bumom kvalitet izgradnje postao je bolji. Do kvaliteta se ne stiže boljim majstorima, već insistiranjem na kvalitetu, odnosno merama kontrole oplata – ako govorimo o betonu, kao i kontrole pri ugradnji betona. To je ono što arhitekta današnjeg doba zaboravljaju, za razliku od vremena kada su arhitekta bile na gradilištu. Meni je to uobičajeno i sasvim normalno. Moje kolege i profesori u [Berlinu](#) i Londonu, kada ih pozovem, vrlo retko su u birou. Mahom su na gradilištu.

To se promenilo. Kod nas je moguće izvesti visoki kvalitet betona. Na objektu SK12 u Pančevu radili smo *in situ* beton sa 6 metara visine izlivanja stubova. Insistirali smo na perfekciji i visokom kvalitetu i zbog toga ni jedan stub nismo morali da rušimo. Objekat koji se upravo završava, takođe u Pančevu, je od natur betona. Kompletna fasada je od natur betona – grede i stubovi su vidni, to je fasada. Receptura je, kad je reč o stanogradnji, jako dobro postavljena kod nas.

Zgrada SK12 u Pančevu; Foto: Danilo Dangubic Architects

Nakaradna faznost projekta

Mislite na izvođenje, ili na projektovanje?

Mislim i na izvođenje i na projektovanje. Stanogradnja je jako zahtevna, a budžeti su najmanji. Kolektivno stanovanje uvek ima primese socijalnog.

Ili priuštivog. Ukoliko ne govorimo o luksuznom stanovanju.

Tako je. U tom slučaju smo ograničeni finansijski i moramo konstrukcijom da dobijemo efektanu fasadu i oblikovnost, kao i sve ono što je potrebno da bi arhitektura bila dobra. Nemamo dovoljno sredstava da kasnije ulepšavamo objekat, a mislim da to nije ni potrebno.

Koliko je funkcionalnost danas važna kod projektovanja stanova? Puno se gradi za one koji mogu da plate visoku cenu kvadrata, a stan je postao nepriuštiv za većinu građana koji njime rešavaju stambeno pitanje.

Kod nas je to mnogo složenije. Problem je u načinu na koji je građevinska i arhitektonska industrija postavljena. Faznost projekta kod nas je nakaradna. Prvo radite projekat da biste dobili dozvolu, i to obično radi jedna osoba, a onda se radi projekat izvodljivosti u gabaritima na osnovu kojih je dozvola dobijena.

Odgovornost i krivica na kraju spadaju na investitora jer je on jedina konstanta na projektu.

Mislite na urbanističko-tehničke uslove?

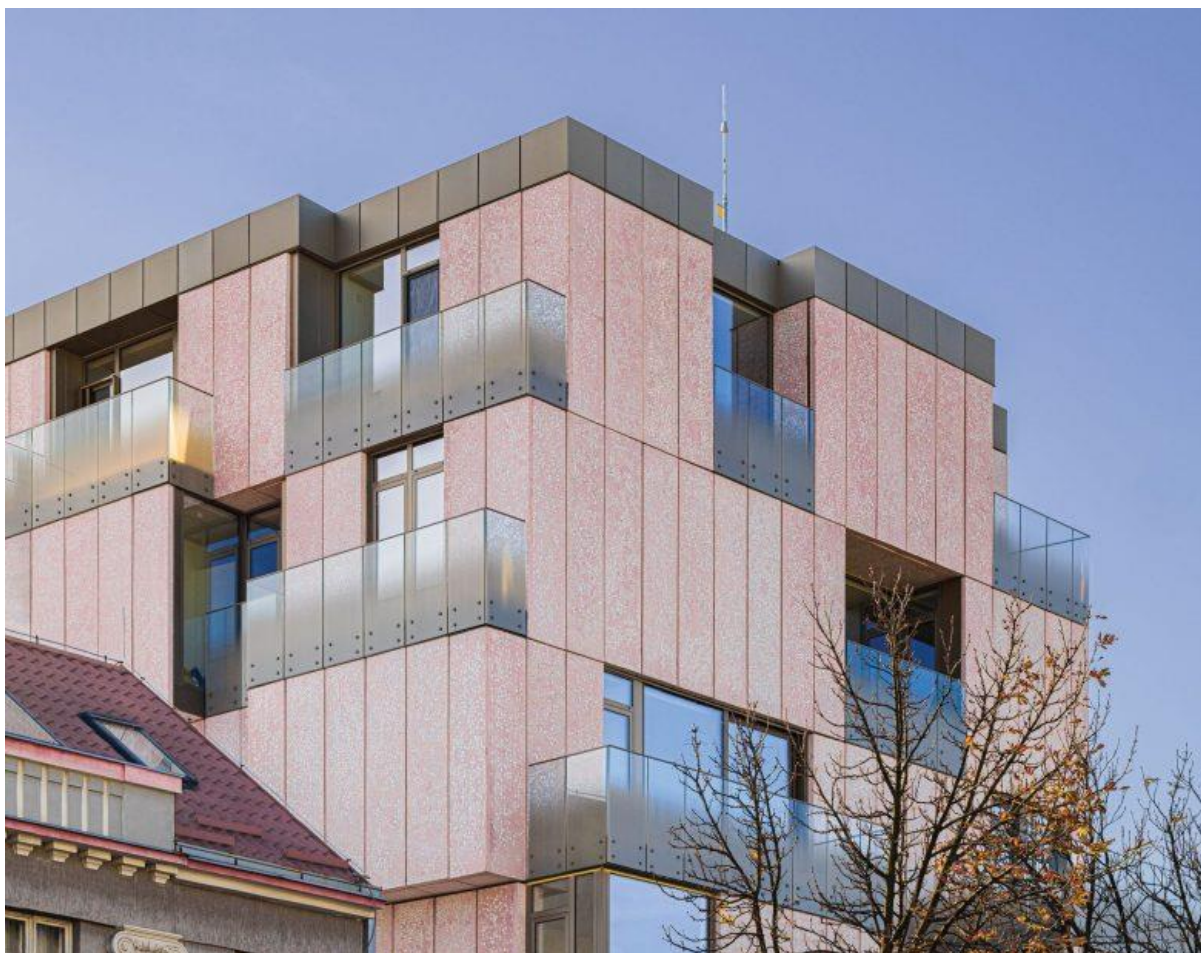
Ne. Mislim da su investitori u prvoj fazi fokusirani na dobijanje dozvole, a onda se funkcionalnost i izvodljivost kao i tehnička sposobnost tog projekta realizuju u drugoj fazi sa nekim drugim ljudima. I to je u najvećem broju slučajeva *modus operandi*. To zakon podržava. I to je suština naših problema. Kad kod nas vidite dobar projekat, znate da je arhitekta bio prisutan od početka do kraja. Jedan arhitekta, ne njih troje ili četvoro u nizu. U protivnom, dobijamo projekte sa četiri glave – Frankenštajne.

Tako je i kad se dobije konkurs. Raspisuje se tender za razrade, pa nije sigurno da će ga dobiti oni koji su ga radili.

Identičan je problem i kad je u pitanju otvoreni konkurs i kad je reč o pozivnom konkursu ili kad je državna, odnosno privatna investicija – uvek je taj proces segmentiran. I zbog toga nemate jednu idejnu nit kroz većinu projekata. Od funkcionalnosti pa na dalje. Nema ni odgovornosti. I to je vrlo karakteristično za našu arhitekturu. Kad se to podeli na tri faze, odnosno na tri arhitektonska tima ili biroa, onda je i odgovornost podeljena. I samim tim niko više nije kriv ako nešto nije funkcionalno. Odgovornost i krivica na kraju spadaju na investitora jer je on jedina konstanta na projektu.

I on može da kontroliše, bar na neki način.

Može da kontroliše ukoliko je sposoban i ukoliko ima tim. Sada ima investitora koji su to shvatili i oni imaju svoje projektne biroa. A tu je novi problem, jer nema zdrave interakcije između investitora i arhitekata.

Zgrada Central podignuta je 2021. godine; Foto: Danilo Dangubic Architects

Nešto više od skupih materijala

Vaše iskustvo sa Pančevom ipak nije tako loše. Barem što se tiče onoga što ste do sada radili.

Trenutno nam se gradi objekat na Vračaru, ali je mnogo lakše graditi van Beograda. Zbog toga Pančevo. Mnogo je lakše doći do građevinske dozvole, jednostavniji su parametri za gradnju, a na neki način i investitori su manje konzervativni.

Čudno da je u manjem gradu manje konzervativan investitor.

Morate da ponudite nešto više osim skupih materijala. Budžet je limitiran kada gradite u Kragujevcu, Pančevu ili Nišu. Tada morate iz arhitekture izvući maksimum.

Niste limitirani budžetom, limitirani ste teretom vrednosti koju stvarate a sa kojim se i najveći investitori teško nose.

Budžet je limitiran i u Beogradu.

Niste limitirani budžetom. Limitirani ste teretom vrednosti koju stvarate a sa kojim se i najveći investitori teško nose.

Kako kad.

Da. Mnogo brže dolazi do realizacije u drugim, manjim sredinama. Beograd ima svoje zakonitosti i procedure. Ipak je to metropola. Ne može se očekivati da će sa istom lakoćom

graditi u Beogradu i nekom manjem gradu. Zanimljivo, ali kad god sam u Parizu tražio objekte [Korbizijea](#) (Le Corbusier) ili [Adolfa Losa](#) (Loos) nalazio sam ih van centra grada. Možda je to sudbina objekata koja čini pomake u Arhitekturi?

Zgrada SK12 u Pančevu realizovana je 2020. godine; Foto: Danilo Dangubic Architects

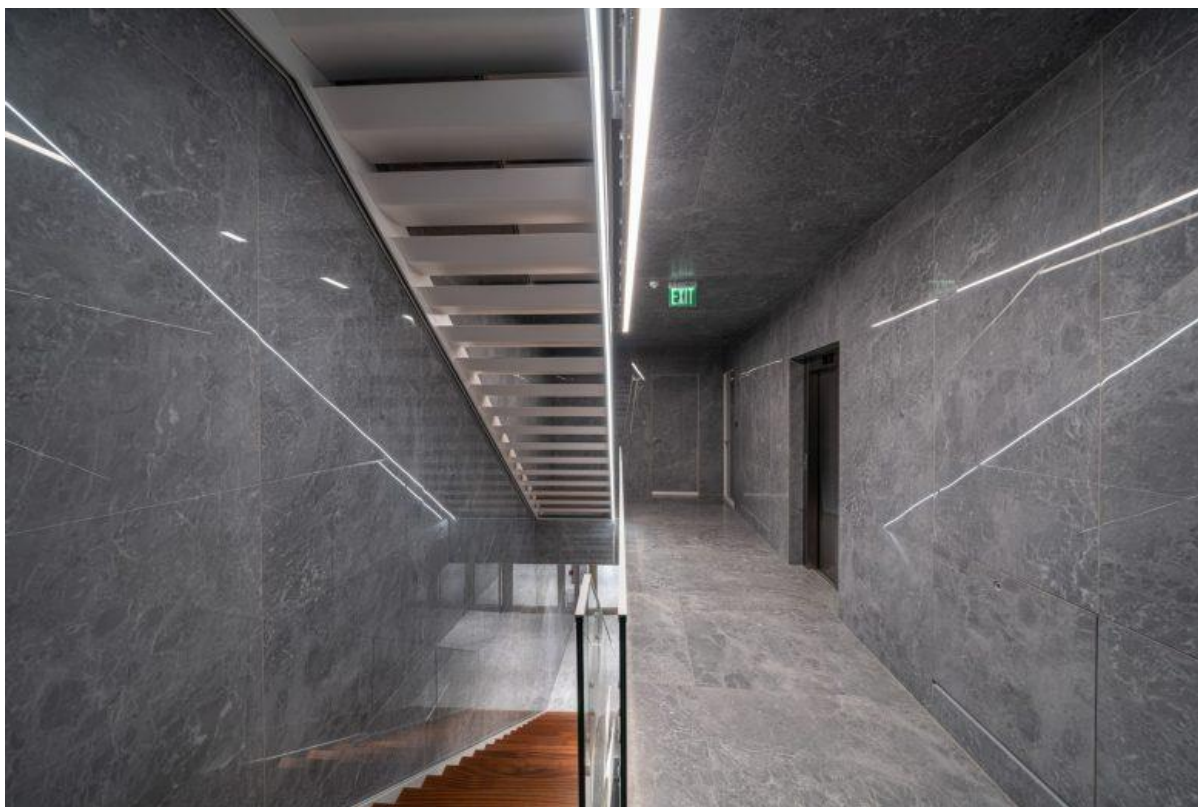
Primećujemo da neke stvari koje se na fakultetu uče nisu sjajne i to se vidi.

Za naše prilike imate interesantnu biografiju. Školovani ste u inostranstvu a vratili ste se, pa možete da upoređujete. Kako teče školovanje u anglosaksonskom svetu?

Naš fakultet sam najbolje upoznao kroz sertifikaciju [RIBA-e](#) (Royal Institute of British Architects) na našem fakultetu. Bio sam u komisiji RIBE. Tako da sam bio u prilici da pročitam svu dokumentaciju o fakultetu i organizaciji, da uporedim standarde RIBE prema kojima je Fakultet aplicirao, kao i ono što Fakultet u ovom trenutku nudi i ima. S druge strane, Fakultet poznajem i preko mladih arhitekata koje zapošljavamo. To je naš moto, da isključivo primamo ljude bez iskustva.

Onda ih na neki način modelujete.

Puno investiramo u mlade ljude. Mislim da mogu puno da postignu. Njihov talenat i intelekt nisu sporni. Primećujemo da neke stvari koje se na fakultetu uče nisu sjajne i to se vidi. Naša arhitektura je takva zbog nas. Nije ona slučajno takva.

Detalj iz enterijera u zgradi Central; Foto: Danilo Dangubic Architects

Veliki biroi na usluzi studentima

Naši arhitekti dolaze direktno iz škole u biro i nemaju nikakvog praktičnog iskustva. U nekim drugim zemljama, recimo u Finskoj, neko vreme mora se provesti u praksi. Studiranje traje duže, ali se tokom učenja već ima dodir sa stvarnim životom.

Da. Ovo je profesija koja se bazira na praksi i studentima je potrebno direktno iskustvo. Mogu da govorim o onome što sam doživeo na studijama u Americi i [Londonu](#). U Londonu, moji glavni konsultanti na svakom projektu su bili ljudi iz biroa [Ovea Arupa](#). Oni su broj jedan u svetu. Bez obzira da li se radi o konstrukciji, akustici, rasveti... Njihovi inženjeri su tokom projekta direktno sa mnom komunicirali, odnosno ja sa njima, kao i svi ostali studenti. Nismo imali profesore za svaku od tih oblasti, jer ih je toliko da se to ne može pokriti.

Jednostavno, ogroman inženjerski biro ili više njih bili su na usluzi nama studentima. I zakazivali smo konsultacije. Morali smo da budemo tačni, imali smo 45 minuta ili sat vremena sa vrhunskim inženjerima koji su u tom trenutku radili opere ili koncertne dvorane. Oni odvoje sat vremena za vas, spremite se, konsultujete se, pitajte sve što vam treba i onda dalje razvijate svoj projekat.

Oni odvoje sat vremena za vas, spremite se, konsultujete se, pitajte sve što vam treba i onda dalje razvijate svoj projekat.

U prevodu – ono što su kod nas projektantske vežbe i razgovor sa profesorom ili asistentom, kod vas su bile konsultacije sa inženjerima iz konsultantskog biroa.

Za usko specijalizovane stvari koristili smo [Buro Happold](#) ili Ove Arup. S druge strane, gotovo svaki studio je vodio profesor koji ima biro od preko petnaestak ljudi. Ja sam na trećoj godini bio u studiju **Franka Barkova** i **Regine Leibinger** iz Berlina (Barkow Leibinger). Na četvrtoj godini sam radio sa **Paskalom Šoningom** (Pascal Schöning, 1939–2016). Petu,

diplomsku godinu sa **Benom van Berkelom** ([UNStudio](#)). Ben van Berkel doleti iz Amsterdama dva puta nedeljno na konsultacije. Vi morate biti spremni i tačni na tim konsultacijama.

Finansijska nezavisnost pa sve ostalo

Da li oni drže predavanja?

Predavanja drže neki drugi ljudi. Oni drže predavanje kroz konsultacije. Svaki student ima lične konsultacije na svom projektu. Tu je tim i drugih arhitekata koji su takođe u studiju. Predavanja su nešto drugo na AA (Architectural Association School of Architecture). Škola je poznatija po arhitektama koji su tamo diplomirali i predavali – [Zaha Hadid](#), [Rem Koolhaas](#), [Richard Rogers](#), [Ben van Berkel](#)... To je nezavisna institucija sa velikom tradicijom i po njoj je RIBA usvojila sistem “nezavisnosti” arhitektonskih škola. To je RIBA tražila od našeg fakulteta – da bude nezavisan.

Kad se to kaže, na šta se misli?

Misli se na finansijsku nezavisnost, a samim tim je i sve ostalo nezavisno.

Finansijska nezavisnost znači da ste privatna institucija, a ne državni fakultet.

Privatni ne znači nezavisni. Na fakultetu je da diversifikujete izvore finansiranja i da nađete načine na koji ćete generisati prihod.

U prevodu, može li student da dobije stipendiju ili mora da plaća školarinu?

Može, ja sam na AA imao stipendiju. Nemaju je svi, samo mali broj studenata. One su različite – mogu da budu cele, dve trećine, trećina... Najveći broj studenata plaća punu cenu, iako ona ne pokriva celokupne troškove školovanja. AA se finansira izdajući svoje knjige i časopise, AA se finansira od bivših studenata koji sad imaju firme i imaju interes da je finansiraju. Finansira se i od biroa koji žele da budu blizu studenata kako bi bili direktno na izvoru budućih kadrova. Finansira se od raznoraznih institucija i grantova, a siguran sam, jednim delom i od države. Ali ne zavisi i ne visi državi o vratu.

Fasada zgrade SK12 u Pančevu; Foto: Danilo Dangubic Architects

Kako arhitekta radi u svom birou, u svom okruženju i kako projektuje za rezultat će imati te i takve objekte.

Koliko se na školi dobija filozofsko i teorijsko znanje o arhitekturi?

To najviše dobijate. Taj filozofsko-teorijski pristup karakterističan je za AA. Važna je filozofsko-teoretska potkovanost, razmišljanje i promišljanje arhitekture, diskutuje se o svakom elementu. AA je, da tako kažem, patentirao proces kao način rada. Projektovanje je proces na kojem radiš i stvaraš delo, predstavlja delo u suštini, a proizvod je proizvod tog procesa. Kako arhitekta radi u svom birou, u svom okruženju i kako projektuje za rezultat će imati te i takve objekte.

Koliko se uči istorija arhitekture? Od pada berlinskog zida svet otkriva istočnoevropsku arhitekturu, pa i modernizam nekadašnje Jugoslavije.

To je tipično za anglosaksonski svet razmišljanja. Njima je bilo u interesu da pedeset godina blokiraju pogled na ovu stranu. Trenutno savremena arhitektura puno pozajmljuje od arhitekture iz perioda socijalizma. Da li iz Srbije, [Jugoslavije](#), Čehoslovačke, [Rusije](#)... te elemente prepoznajemo. Nije im to bilo dostupno tada. A mi smo živeći na ovom prostoru imali uvid i u jednu i u drugu stranu. Moramo da shvatimo da su oni zaista živeli iza neke gvozdene zavese i da nisu znali šta se s druge strane dešava.

Arhitektura kao profesija diskontinuiteta

Pokazalo se da je nekoliko decenija posle Drugog svetskog rata bio visok kvalitet građenja. Sada, kao da je kvalitet mnogo slabiji. Ili je to samo kod nas tako. Ne govorim ni o velikim, ni o reprezentativnim objektima, već o onome što čini elementarni standard arhitekture.

Kod nas je kvalitet gradnje bio mnogo bolji nego što sam video u Londonu, Americi, ili u Zapadnoj Evropi. Ovde se gradilo sa idejom da traje večno. Tamo je kapitalizam tražio brz povrat novca momentalno, a sada smo mi u toj fazi.

Neki vredni modernistički objekti traju već više od pola veka. Čitamo kako soliter u jednom od novobeogradskih blokova tone, na mnogim fasadama vidljiva je armatura – novobeogradski blokovi vabe za rekonstrukcijom. Čak i blok 23 koji je bio [prikazan u njujorškoj MoMI](#) (Muzej moderne umetnosti).

To je, za mene, velika tema. Arhitektonska profesija u Srbiji je profesija diskontinuiteta. Od svih biroa koji danas rade u Srbiji, 80% nije postojalo pre 2005. godine. Što znači da arhitektonska praksa nema apsolutno nikakvu vezu sa arhitekturom koja je stvarala te blokove, koji su sad stižu priznanja u [MoMI](#) i širom sveta. S druge strane, to je nešto najvrednije i za to treba da se vežemo ako razmišljamo o arhitekturi koja ima lokalno utemeljenje. A mislim da treba tako da bude.

Možemo da razmišljamo o svetskoj arhitekturi i ona nema granice, ali svi polazimo iz jedne tačke na ovoj planeti. Dakle, nosimo nešto jedinstveno, lokalno, na šta nadograđujemo ono što stičemo po svetu. To je nešto najvrednije što je naša arhitektura proizvela u prošlom veku. Problem je što ti objekti nisu stari sto godina da bi bili zaštićeni po automatizmu.

Jugoslovenski brutalizam u MoMA; Foto: Valentin Jeck / MoMA

Nije dovoljno staviti nalepnicu – ovo je pod zaštitom, nego morate biti proaktivni i štititi taj objekat.

Ponešto je već zaštićeno...

Slučajno i sporadično. Na [Novom Beogradu](#) je čitava kolekcija objekata koji traže momentalnu zaštitu. I to najvišeg reda. Zato što to predstavlja najkvalitetniju arhitekturu ovog podneblja iz prošlog veka.

A kako je rekonstruisati? Kako je obnoviti? Recimo, jedno od ikoničnih stambenih naselja Džejmisa Stirlinga srušeno je devedesetih. U Engleskoj. I bilo je burnih reakcija.

Živeo sam u Hamlet Towersima u istočnom Londonu. Nedavno je srušena zgrada koja je u svim udžbenicima savremene arhitekture. Engleska, kojoj su konzervacija i prezervacija na najvišem nivou, nije uspela da se odbrani od rušenja. Zamislite kakav je to finansijski cunami. Oni to nisu videli kao objekte koji zavređuju zaštitu, jer nemaju sto godina što je minimum, koliko sam upoznat, da bi nešto postalo predmet zaštite po automatizmu starosti.

Kod nas je nešto drugačije. Pod zaštitom je [Dobrovićev Generalštab](#) koji ima manje od sto godina, a ozbiljno je oštećen. Iako je to sasvim druga priča.

Verovatno je ta zaštita u nečemu pomogla. Zaštićeno je. Tako da je to dobro. Mislim da imamo nekritičku zaštitu. Mnogo stvari je zaštićeno, a vrlo je nejasno zašto se štiti i do kog nivoa. Kad štitite nešto, onda morate znati kako ćete to sačuvati. Nije dovoljno staviti nalepnicu – ovo je pod zaštitom, nego morate biti proaktivni i štititi taj objekat. Pitate me kako zaštititi objekte moderne – sprovedite zakone. Oni postoje. Postoje i uredbe da klime ne mogu da budu na fasadi. Sprovedite ih bar na objektima pod zaštitom.

Dobrovićeva zgrada Generalštaba JNA u Beogradu; Foto: Vlada Popović

Povratak iz egzodusa

Kako to da ste se iz Engleske vratili u Beograd?

To je pitanje od milion dolara koje milion ljudi postavi. Otišao sam 1992. Tog dana je otišlo pedesetak autobusa sa mladim ljudima sa stajališta na Slaviji. Svi smo bili srećni, a svi su plakali oko tih autobusa. Bio je to egzodus mladih ljudi. Ja sam već do tada bio u Londonu i učio engleski. Nisam odlazio od nečega, odlazio sam za nečim. Studiranje je bilo u fokusu. Kad sam diplomirao, u Londonu me je još par godina zadržao rad na fakultetu kao i rad u biroima.

Kad se navršilo deset godina, to je vreme kad kažeš – dosta je. Svako ko je živeo u inostranstvu može to da razume, a ko nije živeo, odgovor ne može da mu bude logičan. Jako je teško graditi u Londonu. Da dočekate da izgradite jedan objekat godišnje, ili dva, kakvu šansu imamo sad u birou – to je velika stvar. U Londonu je to jako teško postići. I danas imam kolege koji rade *kitchen extention* u Londonu. To je maksimum koji možete da radite kada završite fakultet.

Proširenje kuhinje nauštrb dvorišta – to je maksimum koji možete da radite u Londonu kada završite fakultet.

Proširenje kuhinje...

Proširenje kuhinje nauštrb dvorišta – to je vrhunac. Oni su majstori za te stvari, ali dalje od toga je nemoguće. Isto je i u drugim velikim centrima, u Njujorku ili Parizu. Šansu da tu nešto izgradite je jako teško dobiti. A pogotovo ako ste stranac. Kada sam studirao i kada je Zaha Hadid dolazila na prezentacije, bila je dva puta odbijena iako je pobedila na konkursu za operu u Kardifu. Javno joj je rečeno da je neće graditi. Taj zid treba da probijete kao naturalizovani Englez ili stranac. Postoje neke barijere.

Da biste stvarali arhitekturu, ne razrađivali, to je sasvim drugi nivo i sasvim drugi set znanja i veština koji je potreban.

S druge strane, čuveni arhitekti tu barijeru lako probijaju, recimo, gradeći iz Japana u Americi, Rem Kolhas je gradio u Kini, a dosta se gradilo i za Olimpijadu.

Nesporno, ali je teško doći do te pozicije. Morate imati u svojoj *torbi* dovoljno objekata i tek onda možete nešto nuditi širom sveta, van prostora u kojem radite. S druge strane, arhitektura je deo velike građevinske industrije. Ona je njen špic. Kad neki arhitekta dolazi u neku državu da nešto gradi, znajte da su do tada već došle firme i čitav sektor industrije te države iz koje taj arhitekta dolazi.

Ima tu još jedna začkoljica, svaki strani arhitekta mora da saraduje sa lokalnim biroom.

Mora, ali to je velika zamka, jer to lokalne biroe drži na veoma niskom nivou. Oni samo rade razradu i usklađuju sa lokalnom legislaturom i sa kodovima. Sa Eurokodom gotovo da bilo ko može da radi dokumentaciju za gradnju. Dosta firmi radi podršku inostranstvu i mnogi biroi kod nas tako egzistiraju. Ali, da biste stvarali arhitekturu, ne razrađivali, to je sasvim drugi nivo i sasvim drugi set znanja i veština koji je potreban.

Drugim rečima, Vi ovde stvarate arhitekturu.

Da, mi stvaramo arhitekturu. I svako jutro promišljamo šta nam je činiti i od čega ćemo da gradimo svoju egzistenciju. A jako je teško graditi egzistenciju stvarajući arhitekturu. Morate da odustanete od mnogih kompromisa, i da ne ulazite u situacije koje su naizgled lakše ili

tradicionalne, ili smislenije... ali vode u ćorsokak. Svakako, poštujem ljude koji odluče da se bave arhitekturom u inženjerskom smislu – razradom, da budu tehnička podrška. Svi smo bitni ovom sistemu, da bi bilo kvalitetne arhitekture. Ali, moj biro i ja, mi se fokusiramo na autorsku arhitekturu.

Konkursi kao pozitivna stvar

Koliko su konkursi važni?

Rem Kolhas kaže da su apsolutno nebitni i da su najveće zlo.

Ja sam čula da su od krucijalne važnosti.

Kolhas kaže da su najveće zlo, jer svaki put sahranite između šest i deset fantastičnih ideja da biste izgradili jednu. Ma čiju, nebitno je.

Onaj ko raspisuje konkurs zna otprilike šta želi da postigne i s kim bi otprilike to voleo da realizuje.

I to je tačno. Ali s druge strane, to je takmičenje, i tu ima slobode kao i prihvatanje rizika.

Smatram da je konkurs odlična stvar, konkurs je zdrav za arhitekturu. Često u ASAP-u diskutujemo o tome. Tu je preko četrdeset biroa iz Srbije. Konkurs je jako pozitivna stvar. Neke ideje ne možemo da testiramo na objektima koji su osuđeni na gradnju. Na konkursu neke stvari možemo da isprobamo, a bez obaveze da to bude izgrađeno. Ali, mislim, da otvoreni konkursi logistički apsolutno nemaju smisla.

Mislite kad su anonimni i nisu pozivni?

Da. Onaj ko raspisuje konkurs zna otprilike šta želi da postigne i s kim bi otprilike to voleo da realizuje.

Mislite na investitora?

I na državu, jer je ona najveći investitor u našoj branši. Ali ne gradi uvek kvalitetno. Dobro. I to će se promeniti. Niko ne pamti ljude po putevima, nego po objektima koje izgrade.

Detalj iz enterijera zgrade Central; Foto: Danilo Dangubic Architects

Nove stvari će naša građevinska industrija morati da nauči, naučiće kako da saraduje sa arhitektama tog kalibra i tog nivoa.

Ali, kad se napravi dobra infrastruktura...

Tako je, neophodna je. Nisu stvari za poređenje, ali Nacionalna biblioteka Francuske, zaostavština **Fransoa Miterana** (bivši predsednik Francuske – prim. aut.) nije auto-put. To je vrhunska arhitektura iza koje je stala država, a Pariz i Francuska su važne tačke na sceni svetske arhitekture. Tako da očekujem da će to biti sledeći korak naše države. Neće se putevi graditi do beskraja, evo Filharmonija se gradi u Beogradu. To je fantastična stvar.

A pričalo se da se neće graditi.

Koliko znam, već je u razradi. [Amanda Levit](#) dok je bila u Beogradu održala je nekoliko predavanja. Ona je fantastičan profesionalac, gradiće [Beogradsku Filharmoniju](#). Nove stvari će naša građevinska industrija morati da nauči, naučiće kako da saraduje sa arhitektama tog kalibra i tog nivoa. To je odlično za našu građevinsku industriju.

S druge strane, Beograd dobija objekat a njegov projektant je poznat po mnogim realizacijama po svetu.

Ako pričamo o prepoznatljivosti, ona mladim generacijama nikad nije bila bitnija nego danas. Kada prezentuju objekat oni ističu da ima kapacitet za fotografisanje i da to može da se radi iz toliko i toliko uglova. Kada putujete po svetu, vidite obeležene tačke na tlu – savršena mesta za fotografisanje.

Instagram.

Instagram mesto. Ne možete da kažete da je to nebitno.

Prepoznavanje moći arhitekture

Muzej Gugenhajm u Bilbao bilo je čudovište u gradu, čudovište koje je proslavilo taj grad.

Jeste li pre toga čuli za [Bilbao](#)? Znači arhitektura ima moć. I kada prepoznamo tu moć, onda i Niš, i Kragujevac, i Pančevo, i Zrenjanin, i neka livada na Novom Beogradu mogu da postanu veoma poznati i prepoznatljivi.

Možda i to što smo margina – mislim na sve zemlje u regiji – otvara prostor za dobru arhitekturu, a bez presije. Može se nešto isprobati.

Uopšte ne mislim da smo na margini.

Nismo država koja je bila imperijalna sila i nemamo takav pogled na svet.

Uslovno rečeno, kao što rekoste, nismo London, Pariz ili Njujork.

Mislim da sa onim što nudimo i kapacitetom koji imamo, nismo margina. Da li će nas drugi tako posmatrati, hoće. Prođe pedeset godina, a imate po Novom Beogradu priličan broj turističkih vodiča za ljude koji dolaze isključivo da vide arhitekturu Novog Beograda. I onda još spomenike NOB-a, Kosmaj... Ne mislim da smo margina. Nismo država koja je bila imperijalna sila i nemamo takav pogled na svet. Deo smo Evrope i sveta. Imamo kapacitet da proizvodimo sve jednako dobro i u težim uslovima.

Imamo prošlost, što je jako bitno za stvaranje savremene arhitekture. Tu prošlost moramo da čuvamo, da je proanaliziramo, da vidimo koje su naše današnje veze sa tom arhitekturom. Iz te arhitekture možemo da crpimo. Mi smo vojnici ove struke, i kako koji padne, sledeći uzima njegovu olovku i nastavlja da korača dalje. Jako je bitno da to shvatimo. Arhitektura je postojala pre nas, postoji sada, biće je i posle nas. Nikako ne počinje sa nama. Kada to shvatimo, onda možemo da komuniciramo na otvorenoj sceni.

Beograd je fantastično mesto za stvaranje, ima svoju kulturu, proglašavaju ga novim Berlinom ili novim Sijetlom.

Da li se dobro osećate u Beogradu?

Izuzetno. Beograd je fantastično mesto. Posle svih gradova koje sam obišao, a nisam rođeni Beograđanin, birao sam da dođem i radim ovde. Grad je prepun potencijala, topografski je izuzetan. Ne volim da ga poredim, već samo ističem njegove kapacitete. Možete u istom danu biti na ski stazi, a možete i da se skijate na vodi, i da živite životom koji ne možete nigde drugde da živite, možda samo u tragovima. Mora se izaći iz Beograda da bi se videlo šta sve imamo i kvalitete toga. Ne treba stranci da nam to kažu. Samo uporedite.

Beograd je fantastično mesto za stvaranje, ima svoju kulturu, proglašavaju ga novim Berlinom, ili novim Sijetlom. Ono što smo imali osamdesetih, pa i ludilo devedesetih, pogledajte samo šta smo dvehiljaditih uradili, šta sad radimo. Sve to ostavlja tragove. Problemima dajemo više pažnje, a njih ima svuda. Svuda u svetlu. Da ih nema, svi ljudi bi za ovih par hiljada godina, bili na jednom mestu, tamo gde nema problema. Samo je pitanje koji su vam problemi bitniji. O našim problemima govorimo kao da su nam deo porodice, sa velikom emocijom. Kada bismo gledali na kvalitet koji imamo sa više žara, možda bismo bili sretniji.

Da li biste se vraćali u London?

Bio sam u Londonu svega dva- tri puta otkako sam otišao. London je izuzetno intenzivan grad i taj intenzitet mnogo daje i traži. Bio sam tamo tokom bombardovanja i taj period je moj poseban odnos prema Londonu u odnosu na pet, šest godina koliko sam tamo živio.